

3. Sociální kognice

Sociální psychologie

Mgr. Katarína Millová

jaro 2007

Základní vymezení

- v minulosti: **sociální percepce** – pojem nezahrnoval celý rozsah významu (vyvolávání smyslových dojmů x vytváření obrazu druhé osoby)
- dnes: **sociální kognice** (poznávání) – „jak si lidé vytvářejí dojem o jiných lidech a sebe samých“ (Fiske, Taylor)
- dva názory na povahu soc. kognice:
  1. není nutné rozlišovat mezi soc. poznáváním a poznáváním obecně
  2. soc. poznávání se liší od jiného, má *vzájemný* charakter

Historie sociální kognice

- **W.Wundt, H.Ebbinghaus:** s využitím introspekce zkoumali kognitivní procesy a jevy (vnímání, paměť a pozornost)
- vycházeli z asocianismu (důraz na prvky, elementy)
- **K.Lewin:** *teorie pole*
- jedinec je činný v subjektivně percipované situaci (poli), kterou nemožno redukovat na objektivně vyjádřitelné znaky
- vycházel z Gestaltpsychologie (důraz na celek)
- **kognitivní výzkum** v experimentální psychologii (zpracování informací)

Dva přístupy k sociální kognici

Asocianistické modely

- navazují na empirismus
- kombinace elementů sociálního světa
- poznávací struktury jsou elementaristické
- poznávací procesy jsou pasivní
- spojování prvků „zdola – nahoru“
- *data driven*: postup od dat

Konstruktivistické modely

- navazují na racionalismus
- konstrukce představ o sociálním světě
- poznávací struktury jsou holistické
- poznávací procesy jsou aktivní
- vliv vyšších poznávacích procesů „zhora – dolů“
- *theory driven*: postup od teorie

Zákonitosti sociální kognice

1. **zákon selekce:** z podnětů si vybíráme jenom některé
2. **efekt primarity:** informace, které jsou přijímány jako první, se nám jeví jako důležitější
3. **zákon interference:** do poznávání interferují minulé zkušenosti, proces poznávání je subjektivním dějem
4. **aktuální hledisko**

Utváření dojmů

- utváření dojmů o jiné osobě je podstatou interpersonální percepce
- je základem pro vytváření vztahu k jiným lidem

Chyby při formování dojmů

Determinanty posuzovatele:

- **implicitní teorie osobnosti:** „osobní“ teorie, které si člověk vytváří o vztazích mezi určitými rysy osobnosti
- **stereotypy:** kulturní (sdílené větší skupinou lidí) a předsudky (spíše osobní)
- **kognitivní heuristiky:** zjednodušení, zkratky, které pomáhají řešit problémy
- **motivační a emocionální faktory:** cíle, hodnotové orientace a emoční stav se promítají do percepce jiných

Chyby při formování dojmů

Determinanty posuzované osoby:

- **efekt primarity:** rysy zachycené jako první mají větší vliv
- **efekt novosti:** větší vliv nových informací, které jsou prezentovány po delším časovém období
- **haló efekt:** zobecnění jedné charakteristiky na všechny ostatní
- **nápadnost v chování:** negativní nebo extrémní chování má silnější vliv na formování dojmů

Atribuční procesy

- 70. a 80. léta 20. století
- Jak člověk připisuje příčiny svému vlastnímu chování, chování jiných lidí nebo prostředí?
- předmětem je vnímání kauzality a její důsledky
- průkopnická teorie **F.Heider**:
- příčiny chování:
  1. **vnější**: jiní lidé, prostředí
  2. **vnitřní**: vlastní charakteristiky

Atribuční procesy

- **Taylor, Fiske:** lokalizace, stabilita a kontrolovatelnost možných příčin výsledků

	Interní		Externí	
Kontrolovatelnost	<i>Stabilní</i>	<i>Nestabilní</i>	<i>Stabilní</i>	<i>Nestabilní</i>
Kontrolovatelné	typické úsilí	situační úsilí	tendence učitele	pomoc jiných
Nekontrolovatelné	schopnosti	nálada	obtížnost úkolu	šťěstí

Atribuční procesy

- Teorie korenspondujících interferencí
- Teorie kovariace

Teorie korenspondujících interferencí

- Teorie odpovídajících závěrů
- **Jones, Davis (1965)**
- při vytváření úsudku o druhých lidech je důležité hodnocení jejich úmyslů
- pokud usoudíme, že čin je úmyslný, vyvozujeme z toho něco o osobnosti nebo o povaze osoby, od níž záměr vzešel

Teorie korenspondujících interferencí

1. **vnitřní atribuce:** chování přisuzujeme vnitřním příčinám (Šárka nemá ráda zeměpis)
2. **situační atribuce:** chování přisuzujeme podmínkám prostředí (v místnosti je hluk)
3. **dispoziční atribuce:** chování přisuzujeme osobnostním dispozicím (Šárka je líná)

Teorie korenspondujících interferencí

- **hédonická relevance:** vztah k našim libým / nelibým pocitům – čím větší zásah do libosti / nelibosti, tím víc máme tendenci přisoudit osobnostní příčiny
- **zaměřenost na osobu:** pokud událost postihne více lidí, vnímáme to jako situační faktor (např. výpadek elektrického proudu)
- **společenská žádoucnost:** když se lidi chovají v rámci svých soc. rolí, nemáme tendenci přisuzovat příčinu osobě, ale situaci

Teorie kovariace

- **H.Kelley (1973)**
- při posuzování příčin událostí posuzujeme *kovariaci*, tj. sledujeme, kdy a jak často dochází k podobným událostem
- 3 dimenze:
  1. **konzistence**: stálost chování v čase
  2. **konsenzus**: podobnost reakce ostatních
  3. **distinktivnost/charakteričnost**: na koho je jednání zaměřeno

Teorie kovariace

■ Událost: „Honza je agresivní k Markovi“

Konzistentnost	Charakteričnost	Konsenzus	Atribuce
<i>vysoká</i> Honza je agresivní vždy.	<i>vysoká</i> Je agresivní jen k Markovi.	<i>vysoký</i> Všichni jsou k němu agresivní.	<i>jev sám</i> Příčinou je Marek.
<i>vysoká</i> Honza je agresivní vždy.	<i>nízká</i> Honza je agresivní k jiným.	<i>nízký</i> Ostatní k Markovi nejsou agresivní.	<i>osobnost</i> Příčinou je Honza.
<i>nízká</i> Honza nebývá agresivní.	<i>vysoká</i> Je agresivní jen k Markovi.	<i>nízký</i> Ostatní k Markovi nejsou agresivní.	<i>okolnosti</i> Příčinou je situace.

Atribuční tendence

- pre-koncepce, očekávání a perspektivy osob, které ovlivňují interpretaci chování
- *rozdílné atribuce aktérů a pozorovatelů*: aktéři mají tendenci připisovat zdroj svého chování situaci, pozorovatelé připisují spíše zdroj chování aktéři
- *základní atribuční chyba*: nadhodnocení důležitosti osobnostních faktorů (rysů) nad situací

Atribuční tendence

- *tendence sebe-ochranných atribucí*: tendence aktérů připisovat úspěch sebe sama a neúspěch situaci
- *egocentrická tendence*: aktéři přisuzují značný podíl na úspěchu sobě, u neúspěchu připisují zodpovědnost jiným
- *tendence nápadnosti*: větší zodpovědnost je připisována jedincům ve skupině, kteří se nějak odlišují